

شیوه‌های آموزش و جذب فرزندان به نماز

(با توجه به نقش الگویی والدین)

سمیه شماخی^۱

چکیده

نماز یکی از راه‌های ارتباطی انسان با خدا است که در دین مبین اسلام نیز به عنوان یک فریضه دینی واجب بر آن تأکید شده و یکی از موضوعات مهم مورد بحث در تربیت اسلامی است. چگونگی آموزش، هدایت و ترغیب فرزندان به نماز، همواره برای والدین به عنوان یک دغدغه مطرح بوده و در جستجوی پاسخگویی به این سؤال هستند. این مقاله ضمن بررسی پیشینه تحقیق‌های انجام شده در این حوزه، در پی آن است تا با رویکردی نظری-اسنادی و با تکیه بر نقش الگویی والدین به این سوال پاسخ داده، با بیان چگونگی بستر سازی برای رسیدن به این حصول، شیوه‌های عملی را در خصوص جذب و تشویق فرزندان به نماز ارائه دهد.

کلید واژه : آموزش نماز جذب فرزندان، نقش والدین

^۱ سطح دو حوزه علمیه زینبیه - سلام‌الله علیها - somayeh.sham@gmail.com

مقدمه

بدون تردید نماز یکی از احکام شرعی واجب اسلام است که از آن به عنوان ستون دین نامبرده شده است. این فریضه یکی از راه های مستحکم ودائمی ارتباط میان انسان و خداوند خالق بوده و قدرت ماورائی و تاثیر گذار فراوانی بر شخصیت انسان دارد. اثرات نماز به حدی وسیع و عمیق است که توان تحول و تکامل انسان ها و برطرف کردن مشکلات روحی آنها را دارد. آثار فراوان نماز در عرصه های مختلف زندگی انسان قابل لمس و مشهود بوده ، که یکی از این فوائد ، تاثیر فراوان آن در تربیت دینی فرزندان است. اما متاسفانه امروزه والدین به دلیل استفاده از شیوه های نامناسب ، فرزندان را از نماز دلزده کرده اند و نقش نماز در زندگی آنها کمرنگ شده است. این موضوع همواره مورد توجه صاحب نظران و کارشناسان امر تعلیم و تربیت قرار گرفته است. از همین رو، تحقیق حاضر پاسخگوی این سوال است که: شیوه های آموزش و جذب فرزندان به نماز با توجه به نقش الگویی والدین چیست؟

با عنایت به شرایط خاص جامعه و ضرورت اهتمام جدی به امر تربیت دینی فرزندان ، خلاء جدی در این باب احساس شده و لذا تلاش گردید در این مقاله با رویکرد نظری – اسنادی به مقوله آموزش و روش های جذب فرزندان به نماز با نقش الگویی والدین پرداخته شود. هدف آن است که در این مقاله به سوالاتی همچون روش های جذب فرزندان به نماز و نقش والدین در زمینه سازی و جذب آنها به نماز پاسخ داده شود. اما قبل از ورود به مبحث اصلی لازم است توضیحاتی هرچند مختصر در بحث مفهوم نماز ارائه گردد .

درموضوع آموزش نماز و بررسی شیوه های جذب فرزندان به آن کتاب های زیادی نوشته شده است ، اما عمدتا در این کتاب ها به آثار تربیتی و فواید نماز پرداخته شده و کمتر کتابی در زمینه شیوه های جذب فرزندان به نماز نوشته شده است. بعنوان مثال کتاب پرتویی از اسرار نماز نوشته محسن قرائتی که در آن به اسرار و آثار دنیوی و اخروی نماز پرداخته است ، ولی در مورد شیوه های جذب فرزندان به نماز مطالبی آورده نشده است. یا کتاب راه های تکمیل نماز نوشته محمد ابراهیم کفیل که در آن به این مسئله پرداخته شده که «چه کنیم نماز برای ما مهم باشد و یا چه کنیم نمازمان کامل باشد» و مطلبی

در مورد دعوت و جذب فرزندان به نماز ذکر نشده است. اهداف این مقاله تبیین نقش زمینه سازی، نقش الگویی و نقش آموزشی والدین در جذب فرزندان به نماز است. و در صددیم تا به این پرسش که: شیوه‌های آموزش و جذب فرزندان به نماز با توجه به نقش الگویی والدین چیست؟ پاسخ بدهیم.

مفهوم نماز

نماز یک واژه ایرانی است که از زبان پهلوی باستان «نماک» و آن هم به نوبه خود از ریشه باستانی نم به معنای خم شدن، کرنش کردن گرفته شده است.

«گویند در زمانی که ایران به تازگی تحت تسلط اسلام قرار گرفته بود، برخی از تازه مسلمانان بجای حی علی الصلوه، از جمله حی علی نماک استفاده می کردند. همچنین آمده کلمه نماز برای سه معنای کلی در نظر گرفته شده است: ۱- خدمت و خدمتکاری، اطاعت و فرمانبرداری، کرنش و سرفروود آوردن ۲- پرستش و ادای اطاعت ایزد متعال و عرض نیاز به سوی خدای عالمیان به طریقی که در شریعت پیامبران وارد شده (معادل معنای صلوه ۳- پاک، طاهر و شستن و آب کشیدن، غسل دادن)» (خزائی، ص ۳۳۸).

در فرهنگ معین واژه نماز به عنوان سر فروود آوردن برای تعظیم، اطاعت و فرمان برداری معنا شده است. در فقه نیز عبادت مخصوص و واجب مسلمانان معنا شده است.

نماز در زبان عربی مترادف است با واژه صلوه.

«صلوه عبادتی است که متضمن مناجات و خضوع نزد خدا باشد.» (غیائی کرمانی، ص ۲۴۰)

«صلاه در لغت به معنای آتش افروختی، دعا، تبریک و تمجید است.» (اصفهانی، ص ۱۹۰).

علاوه بر معنای لغوی نماز، معنای اصطلاحی رایج آن عبارت است از:

« عبادت مخصوص مسلمانان که دارای اجزاء، اعمال ، شرایط و احکام و فلسفه خاصی است. و عبارت است از انجام کارهای خاص مانند رکوع و سجود یا کیفیت مخصوصی که در زبان فارسی به آن نماز می گویند.» (اصفهانی، ص ۲۸۵)

نقش زمینه سازی

لازمه هر اقدامی موثر و کارآمدی، انجام زمینه سازی‌های مناسب و متناسب با آن است. تشویق و ترغیب فرزندان به فریضه الهی نماز نیز از این امر مستثنی نبوده و حضور پررنگ والدین در این عرصه و ایفای نقش مناسب را طلب می نماید. این نقش خود شامل مراحل گوناگونی است که والدین با رعایت آنها می توانند زمینه مناسب را برای هدایت فرزندان به نماز فراهم آورند.

۱) مقید بودن والدین به نماز

والدینی که خود مقید به نماز (آن هم نماز اول وقت) باشند ، به مراتب در جذب فرزندان به نماز موفق تر هستند، چون فرزندان با دیدن کارهای آنها ترغیب به خواندن نماز می شوند.

«فرزندی که در خانواده‌ای لبریز از یاد و محبت خدا به دنیا می آید هیچ گاه نیازی ندارد که آموزش ویژه ای برای نماز ببیند. فرزندان خانواده ای که روزانه شاهد ادای نماز از سوی والدین خود هستند؛ به تدریج با نماز آشنا شده و چگونگی انجام آن را می آموزند، و از همین مسیر خود به خود به آن علاقمند شده ، همراه با پدر و مادر خود نماز بخوانند. بنابر این پایبندی والدین به نماز زمینه مناسب و مساعدی را برای گرایش فرزندان به نماز فراهم می آورد.» (داودی، ص ۵۲)

پس بیراه نیست اگر گفته می شود ، شیطان در خانواده ای که همه نماز خوان بوده و در این امر یکدیگر را یاری رسانند، نمی تواند نفوذ کرده و بینی اش به خاک مالیده می شود.

« اگر در منزل زمزمه نماز و توصیه به آن وجود داشته باشد وهریک از اعضای خانواده یکدیگر را سفارش به امر نماز نمایند، کانون خانواده تبدیل به کانون مقاومت و ایستادگی در مقابل تلاش های شیطانی می گردد.» (نعیم آبادی، ص ۹۴)

(۲) معاشرت با خانواده های متدین

یکی از راه های موثر در زمینه سازی و فراهم کردن بستر مناسب برای جذب فرزندان به نماز ، معاشرت با خانواده های است که مقید به نماز و اعمال عبادی باشند. وقتی فرزندان به همراه خانواده در جریان رفت و آمد ها و معاشرت های فامیلی و دوستانه با این قبیل خانواده ها رابطه داشته باشند، فرزندان شان خیلی سریع تر به سمت نماز جذب می شوند.

امام صادق (ع) می فرمایند:

« دوستان خودتان را با دو یژگی امتحان کنید ، پس اگر در آنها بود ادامه دهید و گرنه به شدت از آنان دوری کنید. اول : حفظ نماز اول وقت و...»

« ارتباط والدین با خانواده های متدین و کمک به فرزندان برای پیدا کردن دوستان مذهبی و با ایمان زمینه مناسبی را برای هدایت فرزندان به نماز فراهم می آورد.» (داودی ص ۵۵ و ۵۴)

(۳) محبت به فرزندان

فرزندان میوه و ثمره زندگی پدر و مادر هستند که از بدو ورود تا بزرگسالی همواره نیازمند توجه و محبت والدین هستند ، که البته این نیاز در سنین کودکی تا جوانی در اوج خود است. محبت والدین به کودکان، زمینه و بستر لازم برای تربیت پذیری کودکان در خانواده را فراهم می آورد. وقتی کودکی از

معنوی آنها نیز هست. لذا می گوید: خانواده خود را به نماز وادار و روی آن مقاومت و صبوری کن که برکات آن تنها متوجه خود شماست نه خدا. ما از تو روزی و بهره و سود نمی خواهیم بلکه ماییم که به تو روزی و بهره می دهیم . گفته اند: بعد از نزول این آیه، رسول خدا غالبا صبح ها به طرف خانه فاطمه و علی می رفت و می گفت: الصلاه ، الصلاه یرحمکم الله «(بهرام پور، ص ۳۲۲)

و از آثار اخروی نماز این است که در قبر باعث آرامش و در قیامت محافظ انسان است.

« پیامبر(ص) فرمودند: نماز به صورت شخصی با چهره نورانی در کنار میت خواهد بود. که همنشین او بوده و او را از هول و هراس برزخ رهایی می بخشد.»(کفیل، ص ۳۱)

والدین باید در کنار آموزش نماز و تشویق و ترغیب فرزند خود به نماز، نکاتی را در باره کلیات و ماهیت نماز به آنها ارائه نمایند. از جمله اینکه نباید نماز را فقط برای دریافت ثواب آن خواند بلکه باید یاد بگیرند نماز وسیله ای است که برای تقرب به خداوند بلند مرتبه.

« اصلاه قربان کل تقی و الحج جهاد کل ضعیف » نماز موجب تقرب هر پرهیزگار و حج جهاد هر ناتوان است.»(نهج البلاغه، حکمت ۱۳۶)

۳) معرفی الگو

فرزندان، بسیاری از رفتارهای خود را از همسالان و یا کسانی که آنها را به عنوان الگو قبول دارند، دریافت می کنند. از همین روی نقش خانواده در معرفی و انتخاب الگوهای مناسب برای فرزندان، بسیار مهم و تاثیر گذار است. لذا باید به فرزندان در یافتن الگوهای مناسب کمک نموده و افراد شایسته ای را به آنها معرفی کنند.

«حسین بن علی در میدان نبرد عاشورا، با خون خویش وضو ساخت و نماز را اقامه کرد و به پیروان خویش آموخت که ترک نماز در هیچ شرایطی جایز نیست.

کسی که نماز واجبش را از روی انکار و یا سبک شمردن رها سازد کافر و مرتد است. «(راشدی، ص ۱۹۳)

انتخاب الگویی مانند حسین بن علی، انسان را به سعادت دنیوی و اخروی می‌رساند. پس والدین وظیفه دارند فرزندان را با زندگی اهل بیت آشنا کنند تا آن‌ها بتوانند بهترین الگوها را انتخاب کنند. علاوه بر اهل بیت ما در زمان خودمان نیز علمای زیادی داریم که با مطالعه زندگی آنها دریچه‌هایی از نور به روی ما گشوده می‌شود؛ و اگر زندگیمان را با زندگی آنها مطابق نمائیم، سعادت‌مند می‌شویم.

«اگر عکس امام خمینی(ره) که در آستانه نود سالگی و با وجود بیماری شدید و اتصال سرم به بدن، به کمک دو نفر به نماز(آن‌هم ایستاده) مشغول است در بیمارستان‌ها و در جلوی چشم بیماران قرار بگیرد. بیمار به دلیل یک مسئله جزئی، دست از نماز برداشته و حاضر نمی‌شود نمازش را با وجود مشکل کم، بدون وضو یا بدون قیام انجام دهد.»(قرائتی، ص ۱۱۴)

«در الگودادن به کودک، الگوی عینی که برای او قابل درک باشد اولویت دارد.»(ادیب، ص ۳۴)

«در یکی از روزها که امام راحل در بیمارستان بستری بودند، پزشکان برای آرام شدن درد به ایشان قرص مسکن دادند، امام که می‌دانستند این قرص خواب آور است از پزشکان خواستند که به هنگام اذان ظهر ایشان را بیدار کنند. وقت اذان ظهر رسید و پزشکان غذای امام را بالای سر ایشان قرار دادند ولی او را از خواب بیدار نکردند. امام لحظاتی بعد از خواب بیدار شدند و از دیدن سینی غذا تعجب کردند و از پزشکان پرسیدند، مگر وقت نماز و ناهار شده است؟ پزشکان که در خدمت امام بودند عرض کردند: اذان را گفته‌اند ولی به دلیل رعایت حالتان شما را بیدار نکردیم. امام از این کار پزشکان ناراحت شده، قبل از اینکه غذا را میل کنند نماز ظهر و عصر را به جا آوردند.»(بیدی و رنجبرزاده، ص ۹۲)

۳) قصه پردازی و داستان گویی

قصه و داستان ابزاری هستند که به وسیله آنها می توان، سرگذشت و زندگی کسانی را که فرزندان با آنها آشنایی نداشته و یا بدلیل عدم تداخل در زمان زیستن، آنها را ندیده اند را برای فرزندانمان به تصویر کشیده و شرح حالات و سرگذشت آنها را بیان نمائیم. بسیاری از قهرمانان، اندیشمندان، متفکرین و بزرگان در تاریخ زندگی ما وجود دارند که در گذشته دور و نزدیک می زیسته و به اسطوره تبدیل شده و یا بنا به دلایلی می توانند نقش الگویی داشته باشند. بطور قطع بیان سرگذشت و شرح حال آنها می تواند برای فرزندان آموزنده و جذاب باشد. داستان این امکان را به ما می دهد تا شرح حال این بزرگان به در ذهن کودکانمان به تصویر کشیده شود. این روش زمینه آموزشی مناسبی را ایجاد می کند. همانگونه که قرآن هم این چنین بوده و در بر دارنده داستان های آموزنده از اقوام و مردمان گذشته تاریخ است که برای همگان عبرت آموز است.

نتیجه گیری

نماز از جمله برنامه های عملی و سازنده اسلام و یکی از زیباترین راه های بندگی خداوند است. نماز برخاسته از سرشت و فطرت آدمی در ابراز عشق و ارادت به خالق و تمنای نیاز به آفریدگار بی همتا است. نماز موثرترین و زیباترین مسیر تقرب به سوی پروردگار عالمیان است. از این روی لازم است تا تمامی انسان های خداجوی خصوصا مسلمانان بر این مسیر گام نهاده و در آن ثابت قدم باشد. برای حصول به این مهم، بر والدین است که از کودکی تمام شرایط را برای تشویق، ترغیب و آموزش فرزندان خود به امر نماز مهیا نموده، از هیچ تلاشی فرو گذار ننمایند. بدیهیست خانواده و خاصه پدر و مادر نقش اساسی در این مهم داشته و از زمان ازدواج می بایست خود را برای مراحل فرزند پذیری، فرزند آوری و تربیت فرزندان آماده و بسترها و زمینه های مناسب برای ورود ثمره زندگیشان را به دینداری و انجام فرائض از جمله نماز فراهم نمایند. علاوه بر آماده سازی بسترها و زمینه ها، والدین می توانند در دوران رشد و نمو فرزندان، با بهره گیری از شیوه ها و روش های گوناگون و جذاب و متناسب با سن و شرایط آنها، آموزش های لازم درخصوص نماز را به آنان داده و در مسیر صحیح هدایتشان نمایند.

یافته‌های این تحقیق بیانگر از آن است که نقش والدین در ایجاد فضای مناسب و جذب و آموزش فرزندان به نماز بسیار مهم و تاثیر گذار باشد. در همین رابطه شیوه‌ها و شگردهای فراوانی در خصوص چگونگی جذب و ترغیب آنها به این فریضه واجب الهی وجود دارد که در این مقاله به بخش کوچکی از آنها پرداخته شد. و صد البته این روش‌ها به همین موارد ختم نشده و همواره این امکان وجود دارد تا با کارهای گسترده تر، مسئله را به صورت بنیادی و اساسی حل نمود.

منابع:

- ۱- قرآن کریم
- ۲- نهج البلاغه
- ۳- اختتامیه قرآن کریم
- ۴- المفردات فی غریب القرآن
- ۵- آیتی، اصغر، ۱۳۹۶، فرودگاه فرشتگان، چاپ دوم، نشر قبسات
- ۶- ادیب، مریم، ۱۳۹۰، تربیت دینی کودک و نوجوان، وزارت آموزش و پرورش، موسسه منادی تربیت، نشرتهران
- ۷- بهرام پور، ابوالفضل، ۱۳۹۷، تفسیر یک جلدی مبین، چاپ پنجم، ناشر آوای قرآن
- ۸- بیدی، رنجبر زاده، فاطمه، اکبر، زمینه های روان شناختی نماز، انتشارات آوای نور
- ۹- برخوردار مزید، شاکر، ۱۳۸۵، آداب الصلاب، انتشارات لاهوت، تهران

- ۱۰- به قلم جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۶، نماز و خانواده، چاپ اول، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان
- ۱۱- به قلم جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۲، اصول و روش های ارائه مفاهیم دینی، چاپ دوم، ناشر مرکز مدیریت حوزه های علمیه
- ۱۲- حر عاملی، محمد حسن، ۱۴۱۴ق، وسایل الشیعه، نشر آل البيت
- ۱۳- حق شناس، حمید رضا، ۱۳۸۸، اخلاق اجتماعی در صحیفه سجادیه، چاپ اول، مرکز پژوهش های اسلامی (دفتر عقل)، ناشر صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران
- ۱۴- خزائلی، محمد، ۱۳۸۵، نماز شناسی با استفاده از احکام قرآن، جلد اول، انتشارات جاودان
- ۱۵- داودی، حسین زاده، محمد، سید علی، ۱۳۹۷، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت، چاپ دهم، پژوهشگاه حوزه و ودانشگاه
- ۱۶- دلشاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، انتشارات دریا داودی، محمد، ۱۳۹۲، خانه بهشتی، تهران، ستاد اقامه نماز
- ۱۷- راشدی، حسن، ۱۳۸۰، نماز شناسی، چاپ ششم، ستاد اقامه نماز و احیای زکات
- ۱۸- شهسواری، حسین، ۱۳۸۲، نماز چهره دین، چاپ اول، نشر مهر دلدار
- ۱۹- قرائتی، محسن، ۱۳۸۳، یکصد و چهارده نکته درباره نماز، چاپ هفتم، انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۲۰- قرائتی، محسن، ۱۳۹۴، دعوت به نماز، تهران، ستاد اقامه نماز
- ۲۱- کفیل، محمد ابراهیم، ۱۳۹۴، راه های تکمیل نماز، تهران، ستاد اقامه نماز
- ۲۲- مروجی طبسی، محمد جواد، ۱۳۸۳، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، ناشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- ۲۳- میخبر، سیما، ریحانه بهشتی، چاپ شصتم، ناشر نورالزهراء
- ۲۴- معاونت فرهنگی - تبلیغی حوزه علمیه خواهران، ۱۳۹۶، حیات طیبه (سبک شناسی اخلاق خانوادگی)، نشر هاجر
- ۲۵- مفردات الفاظ قرآن
- ۲۶- نعیم آبادی، غلامعلی، ۱۳۸۲، نماز زیباترین الگوی پرستش، چاپ چهارم، ناشر ستاد اقامه نماز و احیای زکات